

ІНТЕРВ'Ю-ПОРТРЕТ

Ми продовжуємо серію інтерв'ю з нашими сучасниками – провідними науковцями в галузі педагогіки, зокрема навчання іноземних мов.

Наукові дослідження в галузі сучасної лінгводидактики: теорія та практика навчання іноземних мов – бесіда кандидата педагогічних наук А. В. Кордонової з членом-кореспондентом НАПН України, доктором педагогічних наук, професором, професором кафедри західних і східних мов та методики їх навчання Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського” Р. Ю. Мартиною.

Шановна Раїсо Юрїївно, дозвольте запросити Вас до розмови про сучасний стан теорії та практики навчання іноземних мов в аспекті лінгводидактики.

Дякую за запрошення до цієї розмови, адже проблеми лінгводидактики були в центрі моєї уваги все свідоме життя.

Чи я Вас правильно зрозуміла, що вже на початку Вашої педагогічної роботи Ви намагалися вдосконалювати процес навчання іноземних мов. Розкажіть про витоки Вашої науково-педагогічної діяльності. Із чого все розпочиналося і чи реалізувалися Ваші юнацькі мрії?

Знаєте, мої плани не лише реалізувались, вони навіть перебільшили мої очікування. Адже із самого дитинства я мріяла про кар'єру викладача англійської мови, оскільки моя вчителька з цього предмета Марія Олександрівна була прикладом не лише кваліфікованого спеціаліста, але й чудової людини. Вона сприяла тому, що після закінчення середньої школи я вступила на факультет іноземних мов Ізмаїльського державного педагогічного інституту. Здобувши вищу освіту, я працювала два роки за розподілом у Ширяєвській середній школі Одеської області, а згодом – у школі № 78 міста Одеси. Уже тоді я критично оцінювала наявну методику навчання іноземних мов через її низьку результативність та намагалась удосконалити її своїми власними вправами, що розвивали в учнів уміння не лише усного, а й писемного мовлення. Заборона навчання письма в тогочасній методиці утруднювала засвоєння матеріалу, що вивчався, й обмежувала можливості його використання в мовленні. Ідею писемної основи навчання усного мовлення я широко розповсюджувала серед учителів англійської мови всіх шкіл Київського району міста Одеси як керівник методичного об'єднання, попри те, що була значно молодшою багатьох з них. Правомірність моїх перших методичних рекомендацій підтвердилась високими результатами володіння англійською мовою випускників школи, де я працювала.

У 1980 році мене запросили на науково-методичний семінар, організований завідувачем науково-дослідної лабораторії, доктором педагогічних наук та лікарем-психотерапевтом за першою спеціальністю А. А. Востріковим. Саме в той час він розробляв інтенсивний метод навчання, що ґрунтувався на релаксопедії. Моїми першими самостійними науковими працями були навчальні посібники для учнів 5-х класів на основі релаксопедичних сеансів занурення як засобу запам'ятовування матеріалу та його активізації в читанні, говорінні та письмі. Однак ця методика не набула широкого розповсюдження з двох причин: по-перше, вчителі, які не мали спеціальної медичної освіти, не повинні були втручатись в активізацію підсвідомості дітей, що приводило до гіпнотичних станів; по-друге, великі обсяги матеріалу, що легко запам'ятовувались, забувались ще до можливості їх повної активізації.

Невідомо, як у подальшому склалася б моя наукова доля, якби я не зустріла відомого українського вченого-методиста В. М. Плахотника. Відвідавши мої уроки, дослідивши мої

методичні посібники, він запропонував мені вступити до аспірантури. У 1984 році я стала аспіранткою НДІ Педагогіки України. За три роки навчання під керівництвом професора В. М. Плахотника були створені перші українські підручники з англійської мови, що ґрунтувались на принципах взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності, свідомого вивчення мовного матеріалу, використання письма як мети навчання, а перекладу – як його засобу.

Ви зазначили, що Ваші навчальні посібники, створені під керівництвом А. А. Вострікова, ґрунтувались на релаксопедії, а якою була концепція підручників, написаних Вами в співавторстві з В. М. Плахотником?

Підручням цих підручників був розроблений Василем Макаровичем свідомо-практичний метод навчання іноземних мов, принципи якого я перелічила вище.

Чи продовжили Ви розробляти цей науковий напрям?

Так, але лише напрям. Моє подальше вивчення значного обсягу теоретичної літератури з філософії, дидактики, психолінгвістики та методики навчання іноземних мов наштотувало мене на думку, що хоча свідомо-практичний метод забезпечував високий рівень мовних знань учнів, але його реалізація не приводила їх до вільної мовленнєвої творчості. Тому з 1990 року я почала розробку власного методу, який назвала системно-комунікативним. Від свідомо-практичного методу він відрізнявся тривірневим засвоєнням мовного і мовленнєвого матеріалу: від знань окремих мовних одиниць, навичок їх уживання в словосполученнях і реченнях до розвитку мовленнєвих умінь, що поступово вдосконалюються. Відмінностями також були організація широкої мовленнєвої діяльності на основі кожної частини мовного матеріалу, що вивчався, та його взаємозв'язок зі всім попередньо засвоєним. Такий методичний підхід блокував забування мовних явищ та гарантував поступове розширення іншомовних комунікативних умінь учнів. У 2002 році цей метод був визнаний винаходом, що було підтверджено патентом № 48831.

Мені відомо, що на початку двохтисячних років за системно-комунікативним методом, реалізованим у багатьох підручниках з англійської мови, навчалися учні та студенти як в Україні, так і за кордоном. Розкажіть про це докладніше, будь ласка.

Справді, я проводила широку апробацію моєї методики в багатьох пострадянських державах, таких як Росія (Обнінськ, Ханті-Мансійськ, Хабаровськ, Сургут, Єкатеринбург, Южно-Сахалінськ); Молдова (Кишинів, Тирасполь); Латвія (Рига, Юрмала). Я досі отримую листи від педагогів з цих країн із проханням надати їм можливість навчатися за моєю методикою.

А де Ви працювали на той період і на базі якої лабораторії Вам вдалося проводити такі фундаментальні дослідження?

У той час я очолювала науково-дослідний інститут “Розробки та впровадження авторських методів навчання”, який був структурним підрозділом НДІ Педагогіки України. Саме там здійснювалися дослідження здібностей учнів до засвоєння англійськомовного матеріалу різних обсягів, розроблялась відповідна методика для людей різних вікових груп та втілювалася в підручники англійської мови для дітей та дорослих. Унаслідок перевірки результатів роботи зазначеного закладу було визнано доцільним запровадити цю систему навчання іноземних мов у всіх школах України, а мені, як голові цієї установи, було запропоновано обиратися членом-кореспондентом НАПН України до відділення дидактики, методики та інформаційних технологій в освіті. У 1997 я отримала цей науковий статус.

Загальновідомо, що системно-комунікативний метод навчання іноземних мов широко впроваджувався в освітній процес університетів України, серед яких: Державний заклад “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Б. Хмельницького. Чи достатньо було тих досліджень, що Ви проводили в 90-ті роки, для організації навчання студентів вишів?

Звичайно, ні. Специфіка навчання студентів полягає в тому, що іноземна мова вивчається ними не лише як дисципліна, але й як засіб реалізації їхньої майбутньої професійної діяльності. Для вирішення такого складного лінгводидактичного завдання я почала досліджувати структуру всього процесу навчання: від визначення його цілей, методів і засобів їх досягнення до встановлення його результатів. Таким чином я зосередила увагу на проблемі педагогічного моделювання взагалі та на структуруванні змістовного блоку навчання іноземних мов, зокрема. Обґрунтована концепція змісту навчання іноземних мов була представлена в таких ланках педагогічної моделі, як: цілі навчання, елементи предмета навчання та компоненти змісту навчання. Ці дослідження та їхні результати стали основою моєї докторської дисертації “Цілісна загальнодидактична модель змісту навчання іноземних мов”, яку я захистила в спеціалізованій ученій раді НАПН України у 2007 році.

Проте час плине, в освіті з'являються нові підходи, зокрема в царині навчання іноземних мов. Скажіть, будь ласка, чи відповідає Ваша методика викликам часу?

Ви правильно зазначили, що початок 21-ого століття ознаменувався ключовими змінами, що обумовило появу такого напрямку, як інтеграція наук. Об'єднання різних дисциплін в одну – ключову за змістом – не лише зберігало час на вивчення вже не актуальних відомостей кожної з них, а й створювало в тих, хто навчається, єдину картину світу. Пропозиції вчених інтегрувати іноземну мову в один навчальний процес з будь-якою іншою дисципліною виявилися неправомірними, оскільки будь-яка мова не має власного змісту, а являє собою лише певну філологічну структуру. Тому вона не може створювати предметної інтеграції з жодним освітнім курсом. Результати наших досліджень підтвердили можливість об'єднання процесу навчання іноземної мови з навчанням будь-якого предмета лише за процесуальними ознаками. Тому ми обґрунтували поняття “процесуальна інтеграція” та розробили методологічні й практичні засади її використання як засобу створення єдиної процесуальної спільності для навчання будь-якої дисципліни з одночасним опануванням мови, якою вона викладається. Така лінгводидактична система дала змогу створити природне середовище для іноземної мови, що вивчається, оскільки в процесуальній інтеграції головним предметом є змістовий, а другорядним є мова, що обслуговує засвоєння основної дисципліни. Психологічні та педагогічні засади інтегрованого навчання освітньої та іншомовної мовленнєвої діяльності студентів нелінгвістичних спеціальностей представлено в двох наших монографіях. Розроблену теорію реалізовано в багатьох інтегрованих курсах навчання: екології, інформатики, живопису, соціальної педагогіки, країнознавства засобами англійської мови. Вважаю цей напрям лінгводидактичного дослідження актуальним і затребуваним на сучасному етапі розвитку нашої держави.

Відтак, увесь Ваш науково-педагогічний досвід довів недоцільність інтенсивних методів навчання іноземних мов у немовному середовищі.

Я б не сказала, що це так. Єдине, в чому я реально переконалась, це те, що педагогу без спеціальної медичної освіти не можна втручатися в підсвідому діяльність людини та вводити її в будь-які гіпнотичні стани. Декілька років тому я запропонувала цілком новий підхід до інтенсифікації навчання іноземних мов. Його сутність – не в запам'ятовуванні великих обсягів мовної та мовленнєвої інформації за одиницю часу, а в багатоаспектному вживанні тих мовних одиниць, які вже засвоєні, та тих, що додаються до них у невеликій кількості. Адже знати іноземну мову і користуватися нею практично – це не переклад тисяч мовних явищ з рідної мови на іноземну і навпаки. Це використання нехай меншої їхньої кількості, але в широкій мовленнєвій практиці. Таке розуміння інтенсивного навчання іноземних мов реалізувалося в розробленому мною компресійному методі. Його методологічна сутність ґрунтується на синергетичній взаємодії великих і малих величин, коли малі величини за певних обставин можуть швидко перетворюватись на великі, а великі (нестабільні) при будь-яких видах біфуркації можуть розкладатися на малі. Наведу простий приклад. Візьмемо підстановчу

таблицю, в першій графі якої представлено дві особи, в другій – п'ять дієслів, у третій – три обставини часу. Тобто в цій таблиці маємо всього десять мовних одиниць. Нічого не змінюючи, з них можна скласти 20 речень. А якщо додати всього одне дієслово, це дасть змогу збільшити кількість речень удвічі. З цього доходимо висновку, що сутність інтенсиву полягає не в тому, скільки лексем ми вивчимо за одиницю часу, а в тому, скільки мовленнєвих дій ми зможемо виконати, додавши всього одне мовне явище до попередніх. Реалізація компресійного методу навчання знайшла відображення в підручнику “Зміст навчання англійської мови відповідно до рівня “B2” загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти”, розробленому в співавторстві з професором С. В. Боднар.

Райсо Юрійовно, Ви маєте багато монографій, підручників, наукових статей, десятки років експериментальних досліджень. Чи передаєте Ви свій колосальний досвід молодим науковцям?

Як я вже казала, я мріяла бути викладачем іноземних мов, розпочинала свою професійну діяльність як учитель і із задоволенням продовжую її в університетських аудиторіях. Викладаю курс методики навчання іноземних мов студентам, магістрантам та навчаю аспірантів дослідницької діяльності. Результати моїх наукових розвідок удосконалюються в роботах моїх послідовників, яких наразі 22 особи. Вони захистили кандидатські дисертації під моїм керівництвом й успішно працюють доцентами на кафедрах іноземних мов різних закладів вищої освіти України. З 2014 року я є головою спеціалізованої вченої ради К 41.053.04, в якій за цей час захистилися 42 дисертації зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (германські мови). Нещодавно ми почали розглядати та приймати до захисту наукові дослідження з такої перспективної спеціальності, як теорія та методика навчання східних мов.

Як Ви оцінюєте сучасні дисертації в обраній Вами галузі?

Якщо відверто, досліджень багато, але їхня якість не завжди відповідає вимогам сучасної методичної науки. Однією із спірних проблем вважаю недостатньо коректне визначення ключових понять наукових робіт. Так, значну кількість методичних дисертацій присвячено проблемі формування компетентності в різних видах іншомовної мовленнєвої діяльності. А останнім часом, унаслідок потреби в інтегрованому навчанні, ще й компетентності як у професійній, так і в іншомовній мовленнєвій діяльності. На мою думку, термін “компетентність” у таких дослідженнях втрачає свій сенс. Адже компетентним є лише той фахівець, який володіє глибокими знаннями предметної галузі, різноманітними вміннями творчої діяльності в межах її змісту, а також власними напрацюваннями високого професійного рівня. З огляду на це виникає запитання: чи ми реально формуємо компетентність у студентів, які лише опановують майбутній фах? Ще складніше говорити про компетентність щодо предмета, що вивчається засобами іноземної мови. Тому нам видається необхідним встановити рівні компетентності, одні з яких будуть відповідати професійній діяльності вчених, фахівців, які працюють у конкретній галузі протягом великої кількості років, та студентів, які лише засвоюють основи своєї майбутньої професії. Наступна проблема, яка має бути в центрі уваги вчених, які займаються підготовкою наукових кадрів зі спеціальності 13.00.02, така: методичні дослідження повинні базуватися не лише на результатах лінгвістичних, методичних і дидактичних наукових праць, а й на висновках таких суспільних наук, як діалектика, синергетика, політологія та культурологія; оскільки навчання – це не що інше, як відображення поступової трансформації свідомості тих, хто навчаються, від її нижчих рівнів до вищих. Я також вважаю, що аспіранти мають отримувати ґрунтовні знання з методології організації наукових досліджень для розуміння цілісності й системності їхніх дисертацій, де кожний термін має певне визначення, кожний висновок робиться унаслідок аналізу значної кількості наукових джерел, практична частина відповідає результатам її теоретичного розділу. І насамкінець, думаю, що кожне методичне дослідження повинно мати практичне значення у вигляді розробленого навчального посібника, в якому реалізуються наукові досягнення автора.

Які Ваші наукові плани на майбутнє?

Оскільки я бачу Україну складовою частиною вільного світу, англійська мова має отримати статус другої державної мови. Тому маю намір досліджувати теоретичні й практичні засади інтегрованого навчання школярів і студентів гуманітарних і технічних дисциплін засобами англійської мови. З цією метою вважаю необхідним продовжити дослідження педагогічного моделювання для розроблення ефективних інтегрованих процесів навчання. Я також вважаю пріоритетним удосконалення методів підготовки наукових кадрів для зміцнення потенціалу української лінгводидактики. Безперечно, маю намір втілювати свій багаторічний педагогічний досвід у розроблення сучасних підручників англійської мови для середніх та вищих закладів освіти.

Дякую Вам за цікаву розмову! Бажаю втілення Ваших планів. Вважаю, що Ваші зауваження та рекомендації сприятимуть розвитку української методичної науки.

Досьє

Мартинова Раїса Юрїївна – член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри західних і східних мов та методики їх навчання Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”. Тривалий час працювала завідувачем кафедри університету.

Досліджує проблеми теорії та методики навчання іноземних мов у середній та вищій школах. Під її керівництвом підготовлено 22 кандидати педагогічних наук. Автор понад 260-ти наукових публікацій, з-поміж яких визначне місце належить десяти монографіям, шкільним підручникам, підручникам для студентів гуманітарних факультетів.

З 2014 року очолює спеціалізовану вчену раду К 41.053.04 у Державному закладі “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”. З 1997 року є членом редакційної колегії журналу “Наука і освіта”.

Має відзнаки за наукові досягнення: грамоти Університету, Національної академії педагогічних наук України, медаль “К.Д. Ушинський” (2010), медаль “Тригорій Сковорода” (2015).

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ Р. Ю. МАРТИНОВОЇ

МОНОГРАФІЇ Й ПАТЕНТ

- Мартинова, Р. Ю. (2001). Сутність системно-комунікативного методу навчання іноземних мов. В А. М. Богуш (Ред.), *Лінгводидактика в сучасних закладах освіти ПНЦ АПН України* [колективна монографія] (сс. 213-269). Одеса: ПНЦ АПН України.
- Мартинова, Р. Ю. (2002). *Системно-комунікативний спосіб навчання іноземних мов. Укр. Патент. № 45922-А.*
- Мартинова, Р. Ю. (2002). *Цели обучения иностранным языкам на современном этапе* [монографія]. Одеса: ЮНЦ АПН України.
- Мартинова, Р. Ю. (2004). *Цілісна загальнодидактична модель змісту навчання іноземних мов* [монографія]. Київ: Вища школа.
- Мартинова, Р. Ю. (2012). *Методологические основы презентации как вида речевой деятельности* [монографія]. Одеса: Лерадрук.
- Мартинова, Р. Ю. (2016). *Психологические основы интегрированного обучения образовательной и иноязычной речевой деятельности студентов неязыковых специальностей* [монографія]. Одеса: ОсвітаУ країна.
- Мартинова, Р. Ю. (2017). *Педагогические основы интегрированного обучения образовательной и иноязычной речевой деятельности студентов неязыковых специальностей* [монографія]. Одеса: Освіта України.

СТАТТІ

- Мартынова, Р. Ю. (2000). Пути преодоления противоречий в процессе формирования навыков и умений при обучении иностранным языкам. *Науковий вісник ПДПУ ім. К. Д. Ушинського*, 5-6, 50-56.
- Мартынова, Р. Ю. (2002). Историко-педагогический аспект личностно-ориентированного обучения. *Наука і освіта*, 6, 67-74.
- Мартынова, Р. Ю. (2003). Дидактические принципы личностно-ориентированного обучения иностранным языкам. *Наука і освіта*, 5-6, 117-122.
- Мартынова, Р. Ю. (2004). Психолого-дидактические основы поэтапно-деятельностной организации процесса обучения иностранным языкам. *Наука і освіта*, 3, 117-126.
- Мартынова, Р. Ю. (2010). Дидактическая сущность интегрированного процесса обучения. *Наука і освіта*, 10, 197-202.
- Мартынова, Р. Ю. (2010). Виды интегрированных процессов обучения профессиональной деятельности студентов. *Науковий вісник ПНПУ імені К. Д. Ушинського*, 9-10, 80-88.
- Мартинова, Р. Ю. (2012). Сутність і структура процесуальної інтеграції професійної та іншомовної мовленнєвої діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія*, 4, 63-69.
- Мартынова, Р. Ю. (2012). Теоретическое обоснование обучения профессиональной речи будущих журналистов на основе жанровых текстов. *Наука і освіта*, 1, 132-137.
- Мартинова, Р. Ю. (2013). Діалектичні передумови інтеграції в сучасній освіті. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*, 2, 3-8.
- Мартынова, Р. Ю. (2015). Синергетическая обусловленность педагогической интеграции. *Наука і освіта*, 2, 67-75.
- Мартынова, Р. Ю. (2016). Характеристика педагогической интеграции в исследованиях отечественных и зарубежных ученых. *Наука і освіта*, 6, 100-106.
- Мартинова, Р. Ю. (2016). Етапи інтегрованого навчання професійної та іншомовної мовленнєвої діяльності студентів немовних спеціальностей. *Наукові записки ТНПУ ім. Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*, 4, 72-81.
- Мартынова, Р. Ю. (2019). Виды дидактических моделей процесса обучения. *Наука і освіта*, 4, 15-22.
- Martynova, R. Yu., & Kordonova, A. V. (2019). Interconnected forming of professional and foreign language speech competences in future political scientists in the context of European education of Ukraine. *Modern tendencies in pedagogical education and science of Ukraine and Israel: the way to integration*, 10, 101-105.
- Мартинова, Р. Ю. (2020). Моделирование звеньев организационного и содержательного блоков процесса обучения образовательным дисциплинам. *Наука і освіта*, 3, 123-133.
- Мартинова, Р. Ю. (2020). The Emotional Speech Component of the Content of Teaching foreign languages to students of high schools. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Педагогіка та психологія*, 33, С.

НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ Й ІНТЕГРОВАНІ КУРСИ

- Мартынова, Р. Ю., & Постовая, Л. С. (2004). *Истории древних цивилизаций средствами предмета "иностранный (английский) язык"*. Одеса: СВД Черкасов.
- Мартинова, Р. Ю., & Кордонова, А. В. (2010). *Global environmental problems of today and ways to solve them*. Одеса: Друк Південь.
- Мартинова, Р. Ю., & Логвина, С. А. (2010). *Практический курс формирования потенциального словаря для студентов филологических специальностей педагогических университетов в двух частях: "светская хроника", "мировые катаклизмы"*. Одесса: ЮНПУ им. К. Д. Ушинского.

- Мартинова, Р. Ю., & Ахмед, Гулала-Нурі. (2011). *English for Journalists*. Одеса: Видавець Букаєв В. В.
- Мартинова, Р. Ю., & Митник, М. М. (2012). *Методологические основы презентации как вида речевой деятельности*. Одеса: Издательство ООО “Лерадрук”.
- Мартинова, Р. Ю., & Романюк, О. С. (2013). *English Conversational Course for the Students of Humanitarian Faculties*. Одеса: В. В. Букаєв.
- Мартинова, Р. Ю., & Сушкевич, І. Е. (2013). *English for Journalists*. Одеса: “АйсПринт”.
- Мартинова, Р. Ю., Алексеева, О. Б., & Мулик, К. О. (2013). *English for social teachers*. Одеса: Видавець Букаєв В. В.
- Мартинова, Р. Ю., & Татарина, І. О. (2015). *Грамматика английского языка в интенсивном режиме*. Одеса: В. В. Букаєв.
- Мартинова, Р. Ю., & Глушко, Т. В. (2015). *“Learn to read English newspapers”*. Одеса: Видавець В. В. Букаєв.
- Мартинова, Р. Ю., & Попель, О. В. (2015). *“Fundamentals of Refrigeration”*. Одеса: Издательство “Апрель”.
- Мартинова, Р. Ю., & Маслова, А. В. (2015). *English Scientific Pedagogical Writing. Англійське писемне науково-педагогічне мовлення*. Одеса: Бондаренко О. М.
- Мартинова, Р. Ю., & Миркович, І. Л. (2015). *Learn Tales and Speak English* [навчальний посібник для учнів 4-х класів загальноосвітніх шкіл]. Одеса: Видавництво “Освіта України”.
- Мартинова, Р. Ю., & Примина, Н. Н. (2016). *Learn to Read Sailing Directions for Navigators*. Одеса: Освіта України.
- Мартинова, Р. Ю., & Боднар, С. В. (2019). *Зміст навчання англійської мови відповідно до рівня “B2” загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти*. Одеса: Освіта України.
- Мартинова, Р. Ю., & Кордонова, А. В. (2019). *English for Computer Science Students*. Одеса: Видавництво “Освіта України”.